

№ 09 (878)
Сакавік 2022 года

Краязнаўчая газета

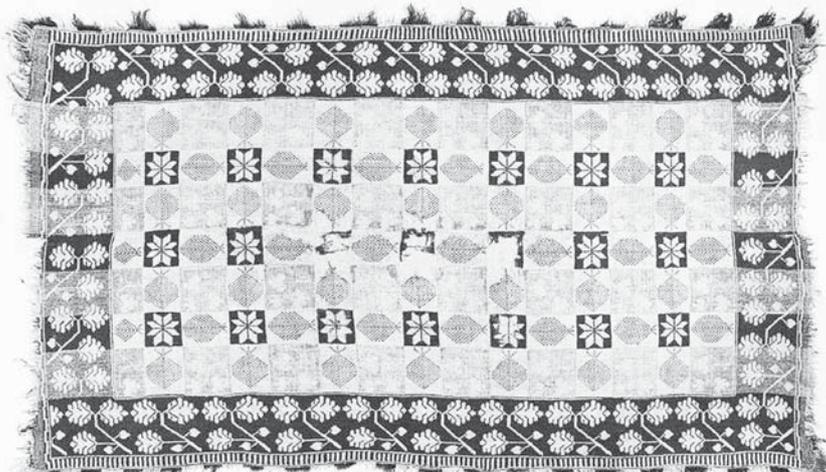
Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

«Наша ткацкае мастацтва па рэд-касіі свайго рысунку, па яго разнастайнасці, па злучэнні хварбаў можна лічыць найпрыгажэйшым сярод народаў СССР. У ткацкім мастацтве больш за ўсё іншае і пайней адбіўся народны густ, больш за ўсё выказаліся мастацкія здольнасці нашай жанчыны».

**Міхась МЯЛЕШКА,
1920-я гады**

Дыван. 1910–1914 гг. Вёска Вобчыт Прудзенскай губ. (цяпер Каманецкі р-н Брэсцкай зобл.).

Непатрэбны экспанат

Як сведка, як «жывы дакумент эпохі», не магу не згадаць пра яшчэ адзін гістарычны аб'ект, з якім час ад часу краязнаўцам даводзіцца сустракацца, вандруючы па Беларусі. Але не так часта, як маім землякам-астраўцам на Капыльшчыне.

Вось ужо 20 гадоў астраўцы жывуць каля ўнікальнага артэфакта, можна сказаць, каля музейнага экспаната, а пратое і не ведаюць. Адкуль жа ведаць, калі ты кожную раніцу ўстаеш, каб выгнаць на поплаў карову, і нос унос сутыкаешся з ім. Хіба гэта экспанат, калі ён не ў музеі, а ў тваім агародзе?

Экспанатам звычайна называюць музейны прадмет, які мае гістарычную каштоўнасць. Скажыце, якая гістарычная каштоўнасць можа быць у бетоннага збудавання, якое ты бачыш кожную раніцу, калі выходзіш на двор? Музейным экспанатам тут

і не пахне. Але ж і не заўважыць яго нельга. Ён стаў сваім, бо стаіць на тваім агародзе вольна, як каля пакаленняў тваіх сямейнікаў. Ды і называюць яго людзі нека дзіўна, непа-нашаму – «точка». «Точка, точка, запятая, мінус – рожыца крывае» – так дэкламавала астраўская дзятва, бегаючы па бетонных дахах такіх збудаванняў-монстраў, якіх прыгожы прыродны астраўскі краявід вымушаны трываць вольна ўжо каля стагоддзя.

Чытачы ўжо, мабыць, здагадаліся, што я пішу пра лінію доўгатэрміновых агнявых кропак, пабудаваную СССР уздоўж мяжы з Польшчай па Рыжскай мірнай дамоў (1921 г.) пад кіраўніцтвам генерала Д.М. Карышыава. Менавіта іх і называлі астраўцы па-руску «точкамі» (слова «дот» яны ніколі не ўжывалі). Некаму ж з праекціроўшчыкаў гэтага вельмі заграгнага ваеннага

аб'екта, цяпер так званай «Лініі Сталіна», моцна падабаўся ўзгорчак на агародзе дзядзькі Міхася, з якога адкрывалася панарамна на граніцу з «панскай» Польшчай (да 1939 г.). Да мяжы было метраў 500, да вёскі Навасёлкі, у якой жылі ўжо «паньы» – многія сваякі нашых вяскоўцаў, у тым ліку, і мае – Халадзінскія. Іх хата нават была відаць праз вузкую амбразуру той «точкі» з агарода дзядзькі Міхася.

Я не выпадкова ўспомніў пра прыродны астраўскі краявід: ён быў «упрыгожаны» пяццю такімі «точкамі», дзе большымі (у два паверхі пад зямлю), дзе меншымі – аднапавярховымі. Яны і сёння «ўпрыгожваюць» палеткі Воства і ваколіц. За ўсе гады існавання гэтыя таўшчэзныя бетонныя збудаванні так і не былі выкарыстаныя па сваім прамым прызначэнні, з іх амбразураў не вяляцела ні адна куля.

Мы, дзеці, усё ж знайшлі мірны спосаб выкарыстання «точак». Справаю пасляваеннай дзятвы быў выпас свойскай жывёлы на месцах, дзе гэта дазваляла калгаснае начальства. Пасля жніва сярпамі і збору каласкоў нам дазвалялася выганяць свойскую скаціну (свіней, авечак) на іржышча. Дах «точак» якраз і быў той вышыня, якая дазваляла назіраць за жывёнаством. Калі ж раптам пачынаўся дождж, то можна было схвацца ў адной з вялікіх амбразураў, распаліць у ёй невялікае вогнішча, падсмажыць кавалачак сала ды падсілкавацца на ўвесь дзень.

Залезці ў сярэдзіну «точкі» мы баяліся, старыя нас страшылі немцамі-мерцвякамі, што засталіся там з вайны, недабіткамі-паліцамі, якія быццам бы хаваліся там ад НКУС. І каб гэтых чутак было менш, сапраўды прыехалі салдаты-іркусаўцы і замуравалі ўваходы ў «точкі», як казалі астраўцы, «навекі-вечна». Так яно было і па ўсёй Беларусі, уздоўж былой мяжы з «панскай» Польшчай.

Можа, і не стаў бы я пісаць у «Краязнаўчую газету» пра такі дробны эпізод са свайго жыцця, але як «жывому дакументу эпохі» мне б хацелася засведчыць яшчэ аб адным: астраўцы – мае землякі памыліліся на конт «замуравалі навекі-вечна». Усё ж адну «точку» адмуравалі. Праўда не астраўскую, тыя яшчэ чакаюць свайго часу, каб папоўніць «Лінію Сталіна» пад Заслаўем.

Па праўдзе казаць, я сам на той «лініі» ніколі не быў, ды і не цягне мяне ў той бок, дзе раскансервалі тую «точку» (нагуляўся на іх у дзяцінстве). А вось кожныя выхадныя, жывучы на дачы на адлегласці ў 8–10 км ад той старой мяжы-граніцы, чую, як грывіць тая «точка» стрэламі-выбухамі. Каб усе, хто наведвае тую «лінію», ведалі: нічога не бывае замуравана навека. Галоўнае – не перапісваць гісторыю.

А часам так і хочацца... як жывому дакументу эпохі!

Уладзімір ГІЛЕП

**Сябры! Ідзе падпіска на II квартал 2022 г.
Не адкладайце справу на апошні дзень.
Падпішыцеся на «Краязнаўчую газету» самі,
падпішыце сяброў і родных – зрабіце ім падарунак.**

Дзе варта пабываць

«Палескі альбом» Барыса Абаленскага

Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь працягвае пошук і паказ каштоўных фотаархіваў. Адным з іх стаў сямейны архіў удзельніка Першай сусветнай вайны, капітана лейб-гвардыі Праабражэнскага палка князя Барыса Фёдаравіча Абаленскага (1892 – 1948). Ён налічвае больш за 500 фотаадбіткаў з 1910-х па 1960-я гг. і цяпер захоўваецца ў прыватнай калекцыі краязнаўцы з Пінска Аляксандра Наварая. Дзякуючы яму музей атрымаў магчымасць падрыхтаваць выставу «Палескі альбом».

Гэтая надзвычай каштоўная фатаграфічная спадчына адкрывае Палессе, але з іншага, даволі нязвычайнага боку. Традыцыйна на гэты рэгіён глядзяць вачыма знакамітых этнографу – перш за ўсё Ісак Сербаву, ці праз аб'екты майстроў фатаграфіі – Яна Булгака, Соф'і Хамянтонскай, Дзмітрыя Георгіеўскага, Юзафа Шыманчыка, Луізы Бойд. Цяпер з'явілася ўнікальная магчымасць пабачыць гэты прыгожы край праз сямейную фатаграфію з фотаальбомаў Абаленскіх-Данілеўскіх.

З 1921 г. і да канца жыцця Барыс Фёдаравіч разам з жонкай Марыяй (народжанай Данілеўскай, 1900 – 1946)

і дачкой Таццянай (1924 – 2003) жылі ў маёнтку Стары Двор, які размешчаўся непадальск вёскі Лапацін, што на поўдзень ад Пінска.

На выставе змешчаны павялічаныя копіі фатаграфій перыяду 1924 – 1939 гг. з альбомаў, што належалі сям'і Абаленскіх. На здымках вёска Лапацін і яе жыхары – простыя вясцоўцы за штодзённай працай і арыстакраты пад час адпачынку, калі ў Лапацін з'язджаліся шматлікія госці. На фота прыгожыя палескія краявіды – рака Стыр пад час вясенніх і восеньскіх разліваў, цэрквы вёсак Дабраслаўка, Каўбы, Радчыц, знакамітае

мястэчка Гарадная ў святы Тройцы, Пінск, у які па справах часта наведваліся Абаленскія.

Адным з нечаканых бонусаў стала знаходка ў сямейным фотаархіве Абаленскіх

пяці аўтарскіх фотаадбіткаў слаўтай фатаграфіі Палесся Соф'і Хамянтонскай.

Выстава працуе з 1 лютага па 24 сакавіка 2022 г.

Пагодле інфармацыі арганізатараў

На тым тыдні...

Ратуюцца спадчынай

Да Міжнароднага дня роднай мовы **21 лютага** ў Музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адкрылася выстава «**Гадзіна мовы**». На ёй упершыню прадстаўлены 7 мадэляў гадзіннікаў лімітаванай калекцыі Мінскага гадзіннікавага завода «Мова», выпушчаныя ў 2019 – 2022 гг. Апошнія рэлізы калекцыі прысвечаны народнаму паэту Беларусі Пімену Панчанку з нагоды 105-годдзя з дня яго нараджэння. За аснову дызайну быў абраны першы зборнік вершаў паэта – «Упэўненасць» 1938 г., у якім усхваляецца харастро і багацце роднай зямлі. На адкрыцці выставы прысутнічалі ўнучка Пімена Панчанкі – Кацярына Андрэеўна Панчанка, дызайнер і аўтары калекцыі «Мова» з Мінскага гадзіннікавага завода.

Экспазіцыя будзе працаваць да 21 сакавіка.

У **21 лютага** Пасольства Беларусі ў Кітаі разам са студэнтамі трох універсітэтаў краіны і іх выкладчыкамі адзначылі Міжнародны дзень роднай мовы. У Цянцзіне ва ўніверсітэце замежных моў ёсць курс вывучэння і беларускай мовы. Выкладчыца Вольга Шахаб, якая некалькі гадоў

таму прыехала з Беларусі ў Кітай, пераканана, што вывучэнне мовы выдзе да пашырэння стасункаў, умацавання кантактаў паміж краінамі ў розных галінах дзейнасці. За некалькі гадоў тут паспелі выдаць хрэстаматыю па краязнаўстве, падручнік вывучэння беларускай мовы як замежнай і сумесную манаграфію па методыцы выкладання мовы. Вольга Васільеўна прызналася, што кітайскія студэнты з ахвотай вывучаюць прадмет і любяць беларускую паэзію. Яны запісалі відэа-віншаванне з днём роднай мовы і прачыталі верш Петруся Броўкі «Калі ласка».

У **21 лютага** ў Гасцёўні Уладзіслава Галубка пачала працу выстава «**Кветнік і музыка**» са збору беларускага калекцыянера Алега Сяліцкага. Экспазіцыя ўключае ў сябе дзве калекцыі. Першую складаюць хрысціянскія кнігі, выдадзеныя ў сярэдзіне XIX – пачатку XX ст. на тэрыторыі Расіі і Польшчы. Другую – музычныя інструменты, вырабленыя ў сярэдзіне і канцы XX ст. у адзінаццаці краінах свету: у Расіі, Венгрыі, Германіі, Італіі, Аўстрыі, Балгарыі, Славакіі, Сірыі, Іране, Егіпце і на Кубе.

Выстава працуе па 31 сакавіка.

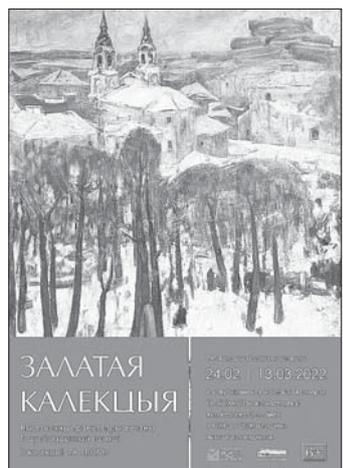
У **22 лютага** ў галерэі «Лабірынт» Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адкрылася выстава «**Фестываль пейзажа**», прысвечаная 150-годдзю з дня нараджэння класіка беларускага пейзажнага жывапісу Вітольда Бялыніцкага-Бірулі. Яе экспазіцыя – сапраўднае падарожжа па прасторах беларускай прыроды. Выдатныя краявіды, выкананыя ў традыцыйнай манеры, напаяняюць прастору галерэі адчуваннем сонца, холаду, снегу, марознага паветра. «Фестываль пейзажа» прадстаўляе новы імёны мастакоў, знаёміць глядачоў з сучасным беларускім мастацтвам, распавядае аб традыцыях і вынаходках светаўспрымання беларускіх аўтараў-пейзажыстаў, і, канечне, аддае даніну пашаны В. Бялыніцкаму-Бірулі, які стварыў цэлую галерэю вобразаў беларускай прыроды.

Выстава будзе доўжыцца да 24 красавіка.

У **24 лютага** ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі «Палац мастацтва» адкрылася некалькі цікавых выстаў. У рэспубліканскім мастацкім праекце «**Графіка года'21**» прадстаўлены лепшыя графічныя творы 2021 года. Для ўдзелу ў выставе былі адабраны 180 прац больш за 70 аўтараў, якіх аб'ядноўвае глыбіня творчага пошуку, арыгінальнасць вобразных знаходак і яркая індывідуальнасць. На выставе «**SculptFest**» прадстаўлены працы лаўрэатаў Фэстывалю скульптуры. Сярод іх – прадстаўнікі старэйшага пакалення Генадзь Буралкін, Анатоле Арцімовіч, Эдуард Астаф'еў (намінацыя «Градыцця»), мастакі з яркімі асобнымі праектамі і гучнымі творамі – Васіль Васільеў (Віцебск), Канстанцін Селіханав, Андрэй Вараб'еў (Магілёў) (намінацыя «Канцэпцыя»), Вольга Орскі, Павел Куніцкі, Антон Нічыпарук (намінацыя «Навацыя»), Уладзімір Панцялеў (Гродна), Іван Арцімовіч, Аляксандр Шапо (намінацыя «Майстэрства»). У выставачным праекце жаночых партрэтаў «**FEMINA FABULAS**» удзельнічаюць больш за 20 беларускіх мастакоў, сярод якіх вядомыя майстры і аўтары новага пакалення. Гэта разважанне на хвалюючыя тэмы – пра новыя ролі для жанчын у цяперашні час і новыя магчымасці ўплыву жаночай паловы чалавецтва на перабудову свету

ў будучыні. На выставе «**Залатая калекцыя**» прадстаўлены жывапісныя творы з фонду Беларускага саюза мастакоў разнастайнага жанравага і тэматычнага дыяпазону вядомых беларускіх майстроў другой паловы XX ст. (менавіта з пачатку 1950-х гг. пачала збірацца калекцыя). У працах былых франтавікоў Барыса Аракчэева, Антона Бархаткова, Натана Воранава, Пятра Данэлі, Яўгена Зайцава, Адольфа Гугеля, Аляксандра Казлоўскага, Сяргея Каткова, Абрама Кроля, Паўла Масленкава, Мікалая Назаранкі, Віктара Пратасені, Міхаіла Чэпіка гучыць замілаванне мірным краем, у якім ужо няма жахаў вайны... На выставе прадстаўлены яркія і эмацыянальныя пейзажы, наюрморты, партрэты Віталія Цвірка, Мая Данцыга, Аляксандра Кішчанкі, Анатоля Баранюскага, Валяр'яна Жолтак, Альгерда Малішэўскага, Івана Рэя, Пятра Свентахоўскага, Мікалая Селяшчука, Георгія Скрыпнічэнкі, Міхаіла Цурыкава і іншых. У іх работах гучыць замілаванне спеў роднай зямлі, зварот да нацыянальнай спадчыны і гісторыі мінулых стагоддзяў. Кожны іх твор – пранізлівы аўтарскі погляд на сусвет і Бацькаўшчыну, напоўнены вялікай любоўю да сваёй краіны і свайго народа.

Усе выставы будуць працаваць па 13 сакавіка.

У **25 лютага** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адкрылася часовае экспазіцыя «**Якуб Колас у творчасці мастакоў**», арганізаваная сумесна з Нацыянальным мастацкім музеем Рэспублікі Беларусі і Дзяржаўным літаратурным музеем Янкі Купалы. На ёй прадстаўлены 22 карціны вядомых мастакоў, якія дапамогуць з розных ракурсаў паглядзець на асобу народнага паэта Беларусі Якуба Коласа.

Выстава працуе па 26 сакавіка.

Скарыстаная інфармацыя Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Міжнароднага радыё Кітая, Гасцёўні Уладзіслава Галубка, Рэспубліканскай мастацкай галерэі «Палац мастацтва», Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа.

Гучала мова ў Палацыку

У музеі-сядзібе «Пружанскі палацык» 25 лютага адбылася сустрэча «Спрадвечная родная мова...», прымеркаваная да Міжнароднага дня роднай мовы.

Мерапрыемства наведалі студэнты Пружанскага дзяржаўнага аграрна-тэхнічнага каледжа. Пад час сустрэчы вядучая пазнаёміла прысутных з цікавымі фактамі пра беларускую мову, што вядомы не кожнаму беларусу. Затым гасцям прапанавалі выканаць займальны тэст па беларускай літаратуры, знайсці беларускія адпаведнікі рускім словам і наадварот – перакласці складаныя словы з беларускай мовы на рускую. Загадзя гасцям было даручана падрыхтаваць выразнае чытанне твораў класікаў беларускай літаратуры ў перакладзе на рускую мову, і студэнты з задавальненнем прадеманстравалі сваё дэкламатарскае майстэрства. А найбольш актыўныя ўдзельнікі атрымалі прызы – білеты на бясплатнае аднарадовае наведванне музея. Прыемна ўразіла тая акалічнасць, што пад час сустрэчы прысутныя старанна карысталіся беларускай мовай.

У ходзе мерапрыемства так ці інакш закраналася тэма перакладаў, таму далей гаворка пайшла пра знакамітага земляка – сусветна-вядомага перакладчыка Васіля Сёмуху. Гледчым прадеманстравалі прэзентацыю пра жыццёвы і творчы шлях таленавітай асобы, а таксама нагадалі яе словы: «*Калі нам сёння ў галаву ўбіваюць, што ў свеце існуе толькі дзве вялікія мовы – англійская і руская, і толькі на іх можна выказаць нешта разумнае і мудрае, то я дазволю сабе ў гэтым не паверыць... Можна выказаць разумныя думкі і на нашай мове. І трэба. І чым больш будзе выказана разумных думак, у тым ліку замежных творцаў, тым большая ганьба будзе для тых, хто лічыць, што гэта немагчыма.*»

Напрыканцы сустрэчы супрацоўнікі музея пажадалі прысутным не цурацца выкарыстоўваць родную мову ў паўсядзённых зносінах, бо няма народа без мовы, як няма і мовы без яе носьбіта.

Арына СЫСАЛЯЦІНА,
навуковы супрацоўнік
музея-сядзібы «Пружанскі палацык»

Глыток жыцця, глыток натхнення, любаві і павагі...

Самабытнасці нашай выток
І дзяржаўнасці нашай аснова –
Як крынічнай вадзіцы глыток,
Беларуская родная мова.

Таліна Бабарыка

Родная мова словам народных песняроў

Сёлета Зэльвенская раённая бібліятэка распачала літаратурны праект «У вянок песнярам», прысвечаны 140-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа. Першымі сталі мерапрыемствы да Міжнароднага дня роднай мовы.

У раённай бібліятэцы адбыліся чытанні «Родная мова словам народных песняроў». Кожны наведвальнік змог выказаць сваю любоў да роднай мовы, пачытаўшы творы народных песняроў услых каля прыгожай фотазоны. Чытачы з задавальненнем прынялі ўдзел і ў акцыі «Гучы, матчына мова», напісаўшы сваё любімае беларускае слова на маленькім сэрцы. Потым, калі маленькія сэрцайкі прымацавалі да вялікага сэрца, атрымалася чудаўная мелодыя з беларускіх слоў.

А ў сектары па абслугоўванні дзіцячага чытача раённай бібліятэкі праведзена імпрэза «Мова модная – мова родная». Да яе падрыхтавана кніжная выстава «Родная мова, чудаўная мова! Ты нашых думак уток і аснова...». Пад час мерапрыемства дзеці чыталі вершы аб мове, адказвалі на пытанні віктарыны, даведаліся шмат новага пра мову і літаратуру, пазнаёміліся з унікальнымі беларускімі словамі, якія адрозніваюць нашу мову ад моў іншых народаў.

Славацкая сельская бібліятэка-клуб правяла ўрок мовазнаўства «У родным слове цэлы свет» пачаўшы словамі Якуба Коласа: «Ніякае багацце людзей не бывае даражэйшым за іх родную мову». Бібліятэкар расказала, чым адметны Дзень роднай мовы для кожнай нацыі, кожнага народа, бо не існуе народа без мовы. На роднай мове мы гаворым нашы першыя словы.

У Міжрэчцкай інтэграванай бібліятэцы прайшоў конкурс эрудытаў «Слова роднае – вечнасці след» для вучняў 5-6 класаў, дзе былі «Вандроўка ў родную літаратуру», спаборніцтва на лепшую дэкламацыю вершаў беларускіх аўтараў, віктарына пра мову і інш.

Бібліятэкар Елкаўскай сельскай бібліятэкі арганізавала гульні-віктарыну «Таямніца родных слоў». Дзеці з задавальненнем прымалі ў ёй удзел і разгадвалі загадкі, перакладалі словы, паказвалі веды па беларускім фальклору. Потым удзельнікі адным самым прыгожым, на іх думку, беларускім словам выказалі сваю любоў да роднай мовы.

Каралінская інтэграваная бібліятэка запрасіла маленькіх чытачоў на моўны гід «Слоўца да слоўца». Бібліятэкар пазнаёміла дзяцей з літаратурным багаццем роднай мовы: казкамі, прыказкамі і прымаўкамі, загадкамі, скорогаворкамі. Малеча паўдзельнічала ў конкурсах «Перакладчык», «Закончыце сказы», «Пытанні-жарты», «Падумай і адкажы» ды інш.

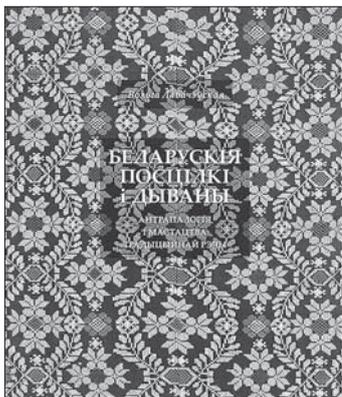
Гадзіна «Родная мова – крыніца празрыстая» адбылася ў Кашалёўскай сельскай бібліятэцы-клубе, пад час якой дзеці правялі свае здольнасці ў валоданні беларускай мовай, спрыт і кемлівасць у разнастайных конкурсах.

І мы спадзяемся, што дзякуючы такім мерапрыемствам у маладога пакалення будзе фарміравацца жаданне і надалей вывучаць сваю мову, паважаць, любіць і берагчы яе.

Вольга КАМЯКЕВІЧ,
г. Зэльва

Ірына ПРЭЧКА,
метадыст аддзела бібліятэчнага маркетынгу
Сталінскай цэнтральнай раённай бібліятэкі

Беларускія поспілкі і дываны: антрапалогія і мастацтва традыцыйнай рэчы

Кніга пад такой назвай выйшла ў 2021 г. у выдавецтве «Беларуская навука». Яе аўтар – вядомая беларуская мастацтвазнаўца Вольга Лабачэўская. У кнізе прадстаўлены асноўныя віды і мастацка-тэхналагічныя асаблівасці тканых поспілак і дываноў, створаных у беларускай вёсцы ў канцы XIX – XX ст. Тут прадстаўлена даследаванне антрапалогіі гэтых рэчаў, якія знітанаваны з чалавекам традыцыйнай культуры, спадарожнічалі яму ў побыце і абрадах, па-мастацку выявілі яго ідэалы і ўяўленні аб прыгажосці. Творы народнага тэкстыльнага мастацтва разгледжаны як выдатная з’ява беларускай нацыянальнай культуры.

Прадстаўлены ў кнізе лепшыя ўзоры беларускіх поспілак і дываноў дазваляюць шырэй пазнаёміцца з гэтым відам беларускага народнага мастацтва, глыбей зразумець яго вытокі і шляхі развіцця ў кантэксце гісторыі тэкстылю, асаблівасці беларускага народнага свегаўспрымання, якое ўвасоблена ў кампазіцыях, арнаментах, колерах гэтых тканін, што змяняліся разам з часам і чалавекам.

Выданне багата ілюстраванае, у ім змешчана каля 500 фотаздзімкаў і дапоўнена слоўнікам народнай тэрміналогіі. Яно будзе карысна ў музейнай справе, дызайнерам і мастакам, у працы дамоў рамястваў і шырокаму колу аматараў беларускага народнага мастацтва.

Вясельнае фота Марыі Савіцкай з мужам Іванам, 1955 – 1963 гг. Любча. Фота Саві Сіўко.

Вяртанне беларускай

Апошнім часам многія, на першы погляд, самыя простыя рэчы з побыту нашых дзядоў прыцягваюць увагу новых пакаленняў. Так сталася і з поспілкай – сапраўдным мастацкім скарбам беларусаў, які мы толькі пачынаем для сябе адкрываць і асэнсоўваць.

У побыце селяніна-беларуса поспілка – рэч звычайная. Яна патрэбна для пакрыцця сенніка ў ложку, як коўдра. Старую поспілку не шкадуючы кідаюць на воз, завешваюць ёю ўваход у сенцы хаты, разгортаюць на жывёлы і зграбуюць у яе траву для кямелі, або, калі выпраўляюцца ў дарогу, звязваюць у ёй патрэбныя рэчы ды закідваюць такі мех за плечы. Новая поспілка красуецца ў хаце ў святочныя дні заўсёды на бачным месцы. Амаль кожная вясковая жаўчына магла з лёну або канпель і воўны выткаць яе на хатніх кроснах.

У Беларусі поспілкі называюць «дзяржэчка» ці «радзюжэчка», а таксама «поўка», «гунька», «коўдра», «дымка». Дэкаратыўныя, самыя прыгожыя поспілкі называюць найчасцей «дыванамі».

Для разумення культурнага быцця поспілкі ёсць унікальныя дакументы часу – сялянскія фотаздымкі сярэдзіны XX ст. У той час поспілкі выкарыстоўваліся як фон для фатаграфавання. Іх выносілі з хаты, мацавалі на сцяне або на адрыне, і сялянскі двор пераўтвараўся ў атэльэ заезнага ці мясцовага фатографа.

У традыцыйнай культуры беларусаў поспілка (дыван) змяшчае сакральную функцыю ручнічка, робіцца атрыбутам вясельнага і пахавальнага абрадаў. У касцёле і царкве, збольшага ў заходняй частцы Беларусі, пад час вячання маладыя становіліся на дыван. У пахавальнай традыцыі новага часу ў беларусаў склаўся звычай ставіць труну на дыван, пакрыты ім дамавіну пры апусканні ў магілу. Калі ў змяным жыцці дыван – раскоша і багацце, тады і ў іншасвеце гэтая рэч прызвана суправаджаць шчаслівае і бязбеднае вечнае існаванне чалавека.

Уласная вытворчасць дываноў на беларускіх землях з’явілася ў XVIII ст. Ткацкія мануфактуры засноўвалі магнаты, шляхта, мяшчане. На іх працавалі запрошаныя замежныя мастакі і ткачы, пад кіраўніцтвам якіх мясцовыя майстры авалодвалі новымі тэхнічнымі прыёмамі. Першаўзорамі служылі персідскія і турэцкія дываны, што прывозіліся на нашы землі з канца XVI ст.

Тэхналогія іх вырабу прыходзіла рознымі шляхамі – праз рамеснікаў, прыгонных майстроў, ткацкія школы пачатку XX ст., ткацкія арцелі савецкага часу. Яна была засвоена і адаптавана да густаў і магчымасцяў беларускай вёскі, сталася набыткам сялянскай культуры. Самі класічныя дываны як узоры іншаземнай,

Інтэр’ер у хаце Н.В. Булавец, 1970-я гг. Вёска Тонеж Лельчыцкага р-на

элітарнай, гарадской культуры былі ёй чужыя і недасягалыны. У працэсе адаптацыі яны займелі свайго культурнага двайніка – вясковую поспілку. Поспілка, прыгажэйшая за звычайную, больш дэкаратыўная, становілася дываном, набывала яго якасці і прызначэнне.

Поспілкі, што ўваходзілі ў вясельны пасаг дзяўчыны, называлі «пасажныя». У пасагу маладой, пры наяўнасці вялікай колькасці льянога палатна, ўціральнікаў, намітак, ручнікоў, настольнікаў, поспілкі былі найбольш дарагімі і адмысловымі ў вырабе рэчамі. Звычайна пражу з лёну і воўны для поспілак пралі самі дзяўчаты, а ткалі іх маці, больш спрактыкаваныя ў гэтай справе. Для сватаў натканныя рэчы ў хаце, іх колькасць і прыгажосць сведчылі аб здольнасцях дзяўчыны і ўсіх жанчын яе сям’і.

У пасляваенныя гады ў вёсцы ткацтва поспілак выцясяне іншых відаў вырабаў. Разам з гэтым пашыраюцца ткацкія тэхнікі, што дазвалялі ствараць прыгожыя, каларовыя, узорыстыя поспілкі, якія па сваіх мастацкіх якасцях набліжаліся да сапраўдных дываноў. Куплены дыван, з якім атажсамліваўся гарадскі лад жыцця, быў недасягальнай марай для вясцоўцаў. На іх набыццё калгаснікі не мелі грошай. Да таго ж, дываны фабрычнай вытворчасці былі вялікім дэфіцытам.

Мода на самаробныя дываны імкліва пашыралася. Яны зрабіліся не толькі сімвалічным заменнікам сапраўднай рэчы-прагатыпа, але сфармавалі і новыя творчыя кірункі развіцця народнай творчасці на падставе выкарыстання даступных вясцоўцаў танных і падручных матэрыялаў.

Тканая поспілка ў гэты час стала абавязковай часткай хатняга ўбрання і вясельнага пасагу. Аднак прыгожыя, квяцістыя поспілкі ў складанай пераборнай тэхні-

цы маглі выканаць далёка не ўсе вясковыя жанчыны. Гэта вяло да дыферэнцыяцыі ткацкага рамяства на вёсцы, выдзялення групы жанчын-спецыялістак у ткацтве, якія рабілі поспілкі на заказ. Такі занятак пашырыўся ў заходніх раёнах Гродзенскай вобласці, дзе з перадаенных часоў, асабліва ў мястэчках, была жывая традыцыя рамеснага ткацтва на заказ.

Надзяленне поспілкамі дзяцей – не толькі ў пасагу дачок, але і сыноў, унікаў – стала новай вясковай з’явай. Жанчыны ткалі поспілкі ў вольны час. Калі раней у традыцыйнай вёсцы намагаліся наткаць як мага болей палатна пра запас, то ў савецкай вёсцы сярэдзіны XX ст. мерай жаночага тэкстыльнага багацця становіцца менавіта поспілка. У 2000 г. у в. Ладзейнікі Навагрудскага раёна на пытанне: «Дзеля чаго вы ткалі столькі поспілак?» Аляксандра Фурс, 1927 г.нар. адказала так: «Да, каб дзеці не абіжались, што ні з чым аддала. Думала, напускала на свет, а нічога не дала. Так старалася, каб было. Потым і нявестцы дала, бо адзін сыночак, а пяць дочак. Калі ішлі замуж, трэба каб было што ўзяць. Ну, думаю, напускала дзяцей на свет, нічога не дасці ім? Трэба старацца, каб не абіжались. Я старалася. Мусіць, на пяць штук усім надавала. Навялілася мне ткаць».

Пачынаючы з канца 1940-х гг. поспілкі ў якасці пасагу і вясельных падарункаў мігруюць па ўсёй Беларусі і робяцца ўзорамі для паўтору. Іх кампазіцыі і арнаментаўка страчваюць рэгіянальную адметнасць, спеціфічнасць для пэўнай мясцовасці. Новыя ўзоры хутка пераймаюцца здольнымі ткачамі, якія ўносяць у іх свае мастацкія вынаходніцтвы. Нярэдка новыя ўзоры поспілак прыносілі з суседніх вёсак ці прывозілі здалёк.

Рэгіянальныя асаблівасці беларускіх поспілак у адрозненне

ПОСЦІЛКІ

ад традыцыйных ручнікоў вызначыць складана з-за таго, што гэты від народных тэкстыльных вырабаў развіваўся і пашыраўся пераважна ў сярэдзіне XX ст., калі характар народнага мастацтва абумоўлівалі ўжо іншыя сацыяльна-культурныя і эканамічныя фактары. Тым не менш, некаторыя рэгіянальныя і лакальныя асаблівасці тканых посцілак можна вылучыць. Яны прасочваюцца ў першую чаргу ў тых мясцовасцях і зонах, дзе пэўны тып посцілак сфармаваўся ў XIX – першай палове XX ст. пад уплывам спецыфічных гістарычна-культурных і эканамічных фактараў.

Так, падвойныя дываны лакалізаваны вакол Гродна і на Камянецчыне ў Брэсцкай вобласці, што ўваходзіць у зону распаўсюджвання гэтага тыпу тканін і тэхнікі іх выканання, якая ахоплівае таксама ўсходнія тэрыторыі Польшчы.

Адзначаецца выразная лакалізацыя паласатых посцілак – «радуг» – у заходніх раёнах Гродзенскай і Брэсцкай абласцей, што разам з іх мясцовымі назвамі ўказвае на іх распаўсюджванне з тэрыторыі Польшчы. Пераборныя двухбаковыя дываны з выявамі рэнесансных вазонаў з гваздзікамі, букетаў, лустэркавымі выявамі львоў і іншых зьвяроў выразна лакалізаваны ў Слуцкім, Капыльскім і Любанскім раёнах, і гэта сведчыць аб дзіўных сувязях народнага ткацтва Слуцкіх з мануфактурным і рамесным ткацтвам на былых радзівілаўскіх землях.

Народныя, дакладней, вясковыя тканіны ўпершыню трапілі ў поле зроку адчуваных эліт і прадстаўнікоў іншых сацыяльных груп грамадства Беларусі ў пачатку XX ст. Яны былі заўважаны ў першую чаргу дзякуючы мастацкім якасцям, што асэнсоўваліся як праява народнага творчага духу. Беларускі нацыянальны рух шукаў у той час уласныя карані ў сялянскай глебе, у этнічных праявах народнага творчага таленту.

Красамоўны прыклад – стаўленне мясцовай інтэлігенцыі і дваранства ў Наваградку, якое зладзіла ў 1913 г. выстава, дзе было паказана 400 тканін з 8-і валасцей павета. Газета «Наша Ніва» пісала: «*Вочы разблягаліся па сценах, завешаных тканінамі, койдрамі, абрусамі наваградскіх сялян*». Мясцовае земства пастанаваля ўпрыгожыць народнымі тканінамі залу земскага сходу, зрабіць музей народнага мастацтва і адкрыць краму для гандлю сялянскімі мастацкімі вырабамі.

Эстэтыка беларускіх народных тканін у поўнай меры была асэнсавана ў 1920 – 1930-я гг. у Заходняй Беларусі і сцверджана як краёвая культурная каштоўнасць дзякуючы дзейнасці Наваградскага і Віленскага таварыстваў дапамогі народным промыслам. Народныя тканіны паказваліся на выставах як сапраўдныя творы мастацтва. На Міжнароднай выставе дэкаратыўнага мастацтва і мастацкай

*Койдра, Фрагмент, 1950-я гг.
Сафія Родзюк (1908 – 2003),
Вёска Вателевічы Капыльскага р-на*

*Посцілка, Фрагмент, 1930-я гг.
Вольга Когель, 1910 г.г.
Вёска Вайдзены Вілейскага р-на*

прамысловасці ў Парыжы (1925 г.) «гунькі» – посцілкі з Лідскага павета – былі ўзнагароджаны срэбраным медалём. Інтэлігенцыя апэньвала народныя тканіны як паўнаартасную мастацкую з'яву з адметным стылем, цаніла ў іх гарманічнае спалучэнне тэхнікі выканання, матэрыялу, арнаментыкі і каларыстыкі. Назвы «віленскія тканіны» і «радзюжкі», што адносіліся да шматнітоўных саматканак, зрабіліся ў той час вызначэннем своеасаблівага брэнда народнага мастацтва Віленшчыны і Навагрудчыны. Замалёўкі ўзораў навагрудскіх радзюжак сабраў у альбом для Беларускага музея імя Івана Луцкевіча ў Вільні Язэп Драздовіч.

Льняныя тканіны беларускіх сялянскіх прадваліся ў крамах, у тым ліку ў краме «Віленскі лён» у цэнтры Варшавы, на выставах, на кірмашы ў дзень Св. Пятра і Св. Паўла ў Вільні, куды жанчыны з навакольнай прывозілі свае саматканкі. Іх ахвотна набывалі гараджане з сярэднім дастаткам і краёвая інтэлігенцыя.

На тэрыторыі Беларускай ССР у 1920-я гг. на народныя тканіны, у тым ліку і посцілкі, звяртаюць увагу даследчыкі Інбелкульту, супрацоўнікі Беларускага дзяржаўнага музея. У іх экспедыцыях браў удзел мастак Міхась Філіповіч, які пакінуў шмат замалёвак народнага касцюма і тканін са Слуцкіны, Ігуменскага павета, з-пад Узды, Лагойска, Мазырска-Тураўскага Палесся, Мазырскай, Рагачоўскай, Аршанскай, Калінінскай і Гомельскай акруг. Захаваўся яго альбом копія арнаменту народных посцілак. Найлепшыя ўзоры посцілак экспанаваліся ў «беларускім кутку» павільёна СССР на Міжнароднай выставе дэкаратыўнага мастацтва і мастацкай прамысловасці ў Парыжы ў 1925 г., на Першай Усебеларускай мастацкай выставе ў 1925 г. у Мінску.

Праблема вывучэння беларускага народнага мастацтва, і ў прыватнасці, мастацкіх тканін, абмяркоўвалася ў 1926 г. на Першым Усебеларускім краязнаўчым з'ездзе. Энограф Міхась Мялешка ў сваім дакладзе падкрэсліў высокія мастацкія якасці беларускага народнага ткацтва: «*Наша ткацкае мастацтва на рэдкасці*

свайго рысунку, на яго разнастайнасці, на злучэнні хварбаў можна лічыць найпрыгажэйшым сярод народаў СССР. У ткацкім мастацтве больш за ўсё іншае і пайней адбіўся народны густ, больш за ўсё выказаліся мастацкія здольнасці нашай жанчыны».

У пасляваенны час у БССР самаканяныя посцілкі падзялялі лёс сваіх гаспадароў: разам з вяскоўцамі яны мігруюць у гарады, працісваюцца ў інтэрнатах і кватэрах, іх засціляюць на ложка і канапы, веаюцца на сцены. Яны аздабляюць сціплую жылую прастору і гарадскі побыт таго часу. Для новых гараджан тканяныя посцілкі, напэўна, захоўвалі цёплыню матулінных і бабуліных рук, былі візуальнай павяззю з малой радзімай.

Узорыстыя посцілкі з вясковых хат у 1950-я гг. становяцца абавязковымі экспанатамі выстаў народнага і самадзейнага мастацтва ў раённых і абласных цэнтрах Беларусі. Яны былі багата прадстаўлены на дэкаднай выставе БССР у Маскве ў 1955 г. Посцілкі развешвалі па сценах, расцілалі на подыумах, адмыслова драпіравалі вакол партрэтаў правядуў СССР.

Новы ўздым захаплення гараджан традыцыямі сялянскага ткацтва прыйшоўся на пачатак XXI ст., калі ў асяроддзі нацыянальна арыентаванай гарадской моладзі, дзяды і бацькі якіх былі выхадцамі з вёсак, пачало фармавацца ўсведамленне сваёй родавай павязі з народнай культурай. Другое-трэцяе пакаленне гараджан нарэшце пазбавілася вясковага нігілізму, уласцівага пакаленню іх бацькоў, якія, выехаўшы з вёсак у гарады, засвойвалі ўзоры гарадской культуры. Гарадская моладзь пачала вяртацца да ўзораў народнага мастацтва як да страчанага спадчыны. Сямейныя рэчы, вытканыя рукамі бабуляў ручнікі, посцілкі, пасы, наміткі, сарочки, фартухі, андаракі, набылі сімвалічны сэнс рэліквіі роду і знака прыналежнасці да свайго народа.

*Вольга ЛАБАЧЭУСКАЯ,
доктар мастацтвазнаўства*

Выстава-прэзентацыя «Беларускія посцілкі і дываны»

Часам ідэя для выставы з'яўляецца зусім нечакана. Так сталася і ў гэтым выпадку. У сёлетнім студзені ў Іўеўскай раённай бібліятэцы была арганізаваная выстава-прэзентацыя «Беларускія посцілкі і дываны», ідэю якой нам паказала кніга доктара мастацтвазнаўства, прафесара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Вольгі Лабачэўскай «Беларускія посцілкі і дываны: антрапалогія і мастацтва традыцыйнай рэчы».

На выставе прадстаўлены дываны і посцілкі з Іўеўскага раёну, што захаваліся ў бібліятэкараў. Грына Трацяцкевіч прапанавала дыван і посцілку, якія выткала яе мама Ядвіга Эдвардаўна Трацяцкевіч, жыхарка в. Дуды ў 1950 – 1970-х гадах. Аўтар гэтых радкоў захавала посцілкі сваёй мамы Марыі Іосіфаўны Сокал з в. Бяжэцы, вытканыя ў 1960 – 1970-я гады. Пад час працы перасоўнай бібліятэкі жыхары в. Мікалаева прынеслі посцілкі са сваёй мясцовасці, у тым ліку і незвычайныя экспанат – тканую спаднічку.

Чалавеку ўласціва пераацэньваць яркае, чужое і недаацэньваць сваё, толькі на першы погляд спілае... Колькі посцілак і дываноў, сатканых бабулямі і прабабулямі, адпраўлена на сметніцу! Упэўнена, што ў таго, хто пачытае цудоўную кнігу В. Лабачэўскай і пазнаёміцца з нашай выставай-прэзентацыяй, ніколі не падымецца рука знішчыць узор народнага ткацтва. Наадварот – захацца ўгледзецца ў гэтую прыгажосць і захаваць яе для нашчадкаў.

*Таіса ГРЫКЕНЬ,
загадчыца аддзела
абслугоўвання і інфармацыі
Іўеўскай раённай бібліятэкі*

Выстава-прэзентацыя «Беларускія посцілкі і дываны»

Я нарадзіўся тут

Я з вёскі Загор'е Дзяляціцкае

Неяк падумаў, што ў маёй роднай вёсцы Загор'е Дзяляціцкае засталася ўжо не так і шмат людзей, а гэта значыць – у хуткім часе ўсе назвы ўрочышчаў вакол яе могуць знікнуць з памяці. Напісаў аб гэтым. Дзякуючы інтэрнэту артыкул разышоўся па свеце. Пачалі тэлефанаваць былыя аднавяскоўцы, якія зараз жывуць у Расіі, Польшчы, Латвіі. Яны дзякавалі за магчымасць узгадаць пра мясціны, дзе нарадзіліся і выраслі. Нехта з-за ўзросту альбо хваробы не можа прыехаць на Бацькаўшчыну, а тут нібы пабывалі дома, успомнілі сваю вёску і яе жыхароў.

А неяк у пачатку 2017 г. патэлефанавала Наталля з Екацярынбурга, яна шукала сваякоў у Беларусі. Расказала, што яе бабуля Юлія Мікалаеўна Макоўская, 1882 г.нар., родам з Загор'я Дзяляціцкага. Выйшла замуж за мясцовага хлопца, прозвішча якога Каморнік. У 1914 г. з сям'ёй была эвакуавана ў Цюменскую губерню. Там жа быў у бежанстве і мой дзед Міхаіл Мікалаевіч Макоўскі з сям'ёй. Толькі ён вярнуўся ў Загор'е ў 1921-м, а бабуля Наталлі засталася ў Расіі. З бабуляй і яе маці падтрымліваў сувязь мой дзядзька Іван, які да Другой сусветнай вайны таксама жыў у Расіі. Мой бацька Антон ніколі не расказаў аб існаванні сваёй цёткі Юлі, напэўна, ён яе не памятаў, таму што ў той час яму было ўсяго 7 гадоў. Наталля ажыццявіла мару сваёй бабулі і маці падпісаць на радзіму, у Беларусь. Усе расказы Наталлі супалі з дадзенымі радаводу нашай сям'і. Так праз стагоддзе я сустраўся са сваёй траюраднай сястрой Наталляй...

З гадамі ўсё часцей прыходзілі думкі: хто нашыя продкі, адкуль пайшоў род Макоўскіх. Пачаў збіраць краязнаўчы матэрыял пра свае родныя мясціны і род. Спачатку запісаў назвы ўзгоркаў, сенажаціў, хутароў і іншых месцаў каля сваёй вёскі, бо помніў іх яшчэ з дзяцінства. А потым

зварнуўся да вывучэння свайго роду, архіўныя дакументаў. У працэсе пошуку я аб'яднаўся з Юрыем Андрэевічам Калядой, унукам сваёй цёткі Аляксандры, гісторыкам, кандыдатам гістарычных навук. Разам мы склалі радавод Макоўскіх да 13-га калена. І гэтая праца заняла ў нас не адзін год.

Высветлілася, што Макоўскія – старажытны шляхецкі род, які бярэ пачатак з першай паловы XVII ст. Па сямейнай легендзе, Макоўскія паходзяць са Старадубскага павета ВКЛ. Многія з маіх продкаў на землях ВКЛ і Рэчы Паспалітай валодалі асабістымі маёнткамі, некаторыя арэнднымі і застаўнымі. Частка з іх была прызнана ў дваранстве Расійскай імперыі.

Сярод прадстаўнікоў роду Макоўскіх ёсць асобы, якімі ганарыцца наша сям'я. Мой прадзед Мікалай Вінцэнтавіч Макоўскі – удзельнік паўстання 1863–1864 гг. пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага. Пасля разгрому паўстання царскі ўрад прыгаварыў Мікалая да ссылі, але з-за маладога ўзросту (19 гадоў) яго памілавалі. Яго пазвалі шляхецтва, з каталіцкай веры перавялі ў праваслаўе. З дакументаў вядома, што ў 1889 г. Мікалай купіў 30 дзесцін зямлі ў фальварку Загор'е Дзяляціцкае і веў там гаспадарку. У продкаў Макоўскіх лёсы складаліся па-рознаму, жыццё не было для іх лёгкім, але бясспрэчна, усе яны былі людзьмі высакароднымі.

Пра Загор'е Дзяляціцкае ў дакументальных крыніцах звестак вельмі мала. Упершыню вёска ўпамінаецца пад 1652 г. як сяло Загожэ Дзяляціцкай воласці. У 1728 г. гэта вёска Поўбэрагскай уніяцкай парафіі Навагрудскага дэканата. У 1860-м назва вёскі – Загоры, у 1870 г. – Загор'е. Знаходзілася ў складзе Дзяляціцкай сельскай грамады

Мае старэйшыя брат і сёстры. 1949 г.

Любчанскай воласці Дзяляціцкага праваслаўнага прыхода, было 124 сялян-уласнікаў. У 1897-м у Загор'і 84 двары, 557 жыхароў. З іх 256 мужчын і 277 жанчын; была карчма. На 1909 г. 101 двор і 567 жыхароў. Наступныя звесткі пра Загор'е датуюцца 1921 г. У гэты час, «пры паляках», вёска называлася Загужэ Дзелятыцке і ўваходзіла ў Любчанскую гміну. У вёсцы было 90 дамоў, 585 жыхароў, з якіх 256 мужчын і 329 жанчын.

У пасляваенны час вёска ўваходзіць у склад Любчанскага раёна Баранавіцкай воласці. У вёсцы яшчэ было каля 120-і двароў.

З даваеннага часу і да 1956-га ў вёсцы існавала пажарная самаахова. Стрэхі ўсіх хат і хлявоў былі пакрыты саломай, таму часта ўзніклі пажары. Па чарзе гаспадары дамоў былі абавязаны за ноч рабіць некалькі абходаў вёскі і назіраць за адсутнасцю ўзгаранняў. Для гэтага з хаты ў хату, ад суседа да суседа перадавалася варта – брусок таўшчынёю 5, даўжынёю 130 см з набітай дошчачкай з выразаным надпісам: «ВАРТА, не спі і не затрымлівай». Быць вартаўніком надаралася толькі раз у два месяцы. Пры ўзгаранні вартаўнік павінен быў будзіць усю вёску. Для гэтага пасярод вуліцы на суку дрэва вісеў кавалак чыгуначнай рэйкі з жалезнай ляскоткай. Побач у прасторным свірне размяшчалася вясковая пажарная. У ёй стаяў воз з дзвюма бочкамі вады і ручной пажарнай помпай. На таблічках з нумарамі дамоў былі яшчэ намалёваны

сродкі тушэння, з якімі гаспадар павінен быў бегчы на пажар.

Да будаўніцтва клуба ў пажарную раз на месяц прыязджала кінаперасоўная ўстаноўка, адбываліся канцэрты вясковай самадзейнасці. У 1950-м, калі мне было 4 гады, у гэтай пажарнай я ўпершыню глядзеў трафейны кінафільм «Тарзан», дзе гаварылі па-нямецку, а на экране былі цыры на рускай мове.

У 1954 г. калгас пабудоваў сельскі клуб, дзе былі духавы аркестр, піяніна, акардэон, баян, гармонік, бильярд, дзейнічалі хор, шматлікія гурткі мастацкай самадзейнасці. Ставілі нават «Паўлінку», ездзілі з канцэртамі ў раён і суседнія клубы. Нязменным суфлёрам (выразна чытаў на польскай і беларускай мовах) у пастаноўках быў мой бацька Антон Міхайлавіч, тады камбайнер Нягневіцкай МТС. Дарэчы, у 1957 г. пераможа па шашках і прызёр па шахматах Баранавіцкай воласці сярод работнікаў МТС.

Таксама ў вёсцы была бібліятэка, пачатковая школа. Асабліва мнагалюдная была вёска пад час храмавага свята (фасту) на трэці дзень Троицы. Пасля службы і кірмашу каля царквы да нас з'язджаліся госці з навакольных вёсак. Зараз аб калгасе нагадваюць толькі цагляная сіласная яма і воданапорная вежа на месцы былой малочна-таварнай фермы, дзе калісьці працавала мая маці. Фёкла (Тэклія) Пятроўна Макоўская (дзявочае прозвішча Набагез) была родам з вёскі Сялец. Яна рана засталася сіратою, яе бацькі памерлі ў 1916 г.

У 1957 г. мама была прэміравана паездкай у Маскву, на ВДНГ. Помню яе пераказы маскоўскіх экскурсаводаў аб сталінскім кульце. Таксама мама расказвала, як пры Польшчы вучылася ў Навагрудку ў нядзельнай школе для дзяўчынак-сірот. Там вучылі шыць, займацца хатняй гаспадаркай. Школу ў сваёй кватэры арганізавала жонка наваградскага ваяводы Зыгмунда Бячковіча. І нават калі маці выходзіла замуж, падарыла ёй нямецкую нажную швейную машынку. Пазней на гэтай машынце маці шыла сукенкі для загорскіх модніц, вучыла таксама суседка пчы і ўпрыгожваць торты па-ваводску, вырабляць галандскія сыры. Дарэчы, будынак былога дома ваяводы захаваўся, ён размешчаны па вуліцы Міцкевіча, у ім знаходзіцца аддзел культуры Навагрудскага райвыканкома.

Яшчэ прыгадаю і бабку Прузыню Ждановіч – вясковую павітуху, траўніцу, якая добра лячыла навакольных жыхароў настоямі з гаючых зёлак, што збіралі ў лугах і лясах вакол вёскі.

...Але з кожным годам усё менш і менш жыхароў застаецца ў Загор'і Дзяляціцкім. Зараз у вёсцы ўсяго 50 хат, і толькі ў 10-і з іх жывуць людзі.

Пётр МАКОЎСКІ,
г. Навагрудка

Мае бацькі Антон Міхайлавіч і Фёкла Пятроўна Макоўскія. 1931 г.

Наваградскія паненкі. 1927 год.
Першая справа – мая маці Фёкла Пятроўна

Бацькоўская хата ў Загор'і Дзяляціцкім. 2022 г.

Магі, змеі і рэторты

Пахаванне Андрэя Снядэцкага на могілках у Гародніках

Гістарычныя некропалі нашых вялікіх гарадоў трывала прыцягваюць увагу гісторыкаў, краязнаўцаў, актывістаў у галіне аховы спадчыны і проста турыстаў. Вайсковыя могілкі і Кальварыя ў Мінску, старыя хрысціянскія могілкі ў Гародні, хрысціянскія і яўрэйскія могілкі Магілёва рэгулярна трапляюць у фокус нашай увагі. Гэтага нельга сказаць пра сотні іншых могілак, не толькі гарадскіх, але вясковых і нават тых, што проста стаяць у полі як адзіны напамін пра зніклыя маёнткі ці хутары. Могілкі гэтыя бываюць каштоўнымі не толькі ў сэнсе гістарычным ці генеалагічным, але і ў мастацкім. Узровень пастаўленых тут помнікаў бывае такі, што аналагі ім часам няпроста знайсці і на лепшых гістарычных некропалях краіны.

Выдатнае таму пацвярджэнне – могілкі ў вёсцы Гароднікі, што на захад ад Ашмянаў. Тут захавалася простая драўляная капліца з 1864 года – «у беларускім стылі», як напісалі б у пачатку XX ст. Ад часу пабудовы яна служыла пахавальняй для прадстаўнікоў роду Снядэцкіх – іх труны і цяпер стаяць у крышце, дазваляючы ўявіць, як выглядалі сотні такіх жа месцаў у Беларусі, разрабаваных цягам XX ст.

Ў тым, што ў той час нават пахаванні прадстаўнікоў заможных слабод населенства, у тым ліку шляхты, часцей за ўсё адзначаліся простымі ці пафарбаванымі драўлянымі крыжамі. Каменныя ці мураваныя помнікі ўсё яшчэ былі рэдкасцю, а мода на іх прыходзіла павольна. Ускоснае пацвярджэнне таму – той факт, што помнікі быў пастаўлены толькі пасля смерці Андрэя Снядэцкага. Можна меркаваць, што яго жонка Канстанцыя дзевяць гадоў спачывала пад драўляным крыжам, і толькі калі да яе «далучыўся» Андрэй, узнікла ідэя паставіць каменны помнік, які адначасова служыў бы надмагіллем і знакам памяці пра вядомага навукоўца.

разнастайнай сімволікай, таму яго варта разгледзець больш падрабязна.

Фундамент помніка – гэта пілон, докараваны зверху кветкавымі матывамі і ракавінамі па кутах. Гэта яшчэ спадчына эпохі барока, якая ў докоры беларускіх надмагілляў дажыве да другой паловы XIX ст. Тут мы знаходзім і выяву пясочнага гадзініка з крыламі – стары сімвал смерці і хуткаплыннасці часу. Іншая яго назва – клесцідра; тым жа словам у каталікоў звычайна называлі абвесткі аб смерці і часе пахавання, што развешвалі ў гарадах пры ўваходзе ў касцёл і ў іншых месцах – часта на іх была тая ж самая выява. На гранях пілона мы бачым эпітафіі Снядэцкіх, а сярод іх і словы пра тое, што помнік пастаўлены сынам Юзафам у 1839 г. На чацвёртай грані знаходзіцца выява радавога герба «Ляліва».

У большасці выпадкаў даражэйшыя помнікі таго часу – гэта мураваныя надмагільныя капліцы ці вялікія гранітныя валуны з рознымі эпітафіямі, што вырабляліся ў віленскіх майстэрнях. Помнік Снядэцкіх на галаву вышэй іх па сваім мастацкім узроўні і ўвогуле з'яўляецца адным з лепшых надмагілляў у Беларусі, што захавалася за гэты перыяд. Акрамя таго, ён насычаны

Яшчэ больш цікава глядае урна, што вянчае помнік. Унізе яна докаравана выявамі пальмавых лістоў – на ўзор сваіх антычных папярэдніц. На адной яе грані змешчана выява вянка і кія Асклепія, абвітага змяю. Гэта стары сімвал медыцынскай прафесіі, якой таксама займаўся памерлы. З іншага боку мы бачым выяву Урабораса, змея, які, скруціўшыся ў кола, кусае ўласны хвост. Ён у сваю чаргу акружае выяву хімічнай лабараторыі з шафай з кнігамі, печчу, рэтортамі і іншымі прадметамі. Ураборас – гэта сімвал вечнасці, цыклічнага часу, але адначасова ён мае і трывалы асацыяцыі з алхіміяй. Канечне, алхімікам Андрэй Снядэцкі не быў, больш за тое, яго называлі «бацькам польскай хіміі», але мова сімвалаў рэдка паспявае за хуткай хадою прагрэсу.

Болтуп гасцяваў Напалеон Орда. 20 траўня ён намаляваў сядзібны дом Снядэцкіх, які не захаваўся да нашых дзён, 21 – капліцу і могілкі ў Гародніках. Дзякуючы яго малюнку і зробленай па ім гравюры мы можам убачыць гэтае месца ў XIX ст. У 1876 г. надмагілле Снядэцкіх заставалася адзіным мадэрністэльным помнікам на могілках сярод простых драўляных крыжоў. Падобным чынам выглядаюць могілкі і на фотаздымку 1927 г., толькі драўляныя крыжы сталі ставіць вышэйшыя. За другую палову XX ст. могілкі запўніліся простымі бетоннымі помнікамі, але пахаванне Снядэцкіх і зараз дамінуе над імі.

На верхняй частцы урны мы знаходзім ужо знаёмыя выявы пясочных гадзінікаў з крыламі, а на яе гранях кветкі маку. Апошнія з'яўляюцца яшчэ адным вядомым сімвалам смерці і сну. Паводле хрысціянскай веры, памерлыя спачываюць у магілах у чаканні Суднага Дня і ўваскрасення, яны літаральна спаць смяротным сном, але непазбежна прачнуцца. Сімволіка маку як сімвала глыбокага, наркатычнага сну ідэальна адпавядала гэтым уяўленням.

Доўгі час мармуровае надмагілле было расфарбаваным – з зялёнымі лістамі вяноў і чырвонымі кветкамі макаў. Так праявіла сябе мясцовая традыцыя расфарбоўкі надмагільных помнікаў, што атрымала пашырэнне ў другой палове XX ст. Яскравая і арганічная для вясковых бетонных помнікаў і, у цэлым, народнай культуры рэгіёну, у дачыненні да шляхетнага белага каменя яна была чыстым варварствам. На пачатку, ужо ў XXI ст. помнік, узяты пад ахову дзяржавы яшчэ ў савецкі час, быў адрэстаўраваны і пачышчаны. Таму цяпер, наведваюшы Гароднікі, мы можам убачыць яго зноў цалкам белым – гэтак жа, як сучаснікі і Андрэй Снядэцкага ці Напалеон Орда ў свой час.

Сяргей ТРУНТОЎ,
кандыдат гістарычных навук

Цела Андрэя перавезлі ў яго маёнтак Болтуп і неўзабаве пахавалі на невялікіх могілках пры суседняй вёсцы Гароднікі, дзе ўжо спачывала яго жонка. Праз год іх сын Юзаф Снядэцкі пастаўвіў на магіле бацькоў мармуровы помнік, які мы можам бачыць і сёння. Гэты акт ушанавання памяці памерлых не быў нейкай шараговай справай і асобна ўзгадваецца ў большасці тагачасных публікацый, прысвечаных Андрэю Снядэцкаму. Справа

